

DK DIALOG

Úvaha časová a nadčasová

V tisku, ve veřejných sdělovacích prostředcích i v diskusích na nejrůznějších místech se můžeme setkat s názory, které vyjadřují hodnocení příslušníků komunistické strany, bývalých straníků, tzv. šedesátníků i nestraníků v souvislosti s kvalifikací pro zastávání různých funkcí. Příkladem může být "názor" Jiřího Hanáka uveřejněný v LN č. 244/90. K této otázce se jistě ještě dlouhou dobu budou vracet historikové, avšak měli bychom se na ni pokusit alespoň částečně odpovědět již dnes. Největší vadu všech hodnocení, s kterými jsem se dosud setkal, vidím v jejich jednostrannosti a neodůvodněném zevšeobecňování.

Především je nutno si uvědomit, že se velmi liší motivy vstupu do komunistické strany a období, kdy k tomuto vstupu docházelo. Mezi motivy mohl být idealismus s vidinou lepších zítřků; netroufám si odhadnout, jaký byl podíl těchto straníků; týká se to především předválečného období a let před únorem 1948. Avšak již tehdy byla vcelku široce dostupná informace o situaci v Sovětském svazu, která mohla být objektivně porovnána se situací u nás. Poválečným komunistům pak nemohlo zůstat skryto, že cílem strany je uchopení absolutní moci a vyřazení všech ostatních politických sil, včetně těch spolupracujících a ideově blízkých z politické scény, tedy faktická likvidace demokracie. Již tehdy členství v komunistické straně vzhledem k jejímu mocenskému postavení po roce 1945 přinášelo nesporné výhody. Poté přišel "vítězný únor", následovaný procesy nejprve s "reakcí", příslušníky "vykořisťovatelských tříd", zahraničními vojáky a odbojáři, kteří nevstoupili do strany nebo bojovali na Západě, a konečně i s "nepřítelem" uvnitř vlastní strany. Lze právem předpokládat, že většina straníků tehdy pochopila pravou povahu režimu, jen málo jich však v té době ze strany vystoupilo. To se však nelze divit. Znamenalo to připravit nejen sobě, ale celé rodině a často i příbuzným velké problémy. V této době lze u vstupujících do strany jen těžko mluvit o idealismu; snad jen u mladých lidí, žijících v určitém prostředí nebo kterým to někdo starší, jehož si vážili, pro jejich "dobro" poradil. Motivů pro vstup do strany byly různé a situace se měnila každý rok. Nebylo jistě málo těch, kteří to udělali pro svou kariéru; někteří snad uvažovali i o tom, že by bylo možné v rámci strany, která měla absolutní mocenský monopol, něco změnit a za daných poměrů jim členství dávalo jedinou možnost pokračovat ve své profesi.

Je však faktem, že ve všech stranických byl cílevědomě vytvářen dojem, že jsou něco více než ostatní, že jsou vždy první informováni a že spolurozhodují o svých spolupracovnících. Tímto pocitem nadřazenosti měl být zakryt fakt, že jedním z jejich úkolů bylo sledovat chování nestraníků a na požádání o nich podávat informace, resp. vy-

pracovávat posudky o jejich politické vyspělosti pro zastávání různých funkcí apod. Způsob, jak jednotliví straníci svůj úkol plnili, byl ovšem různý - od vyvíjení vlastní iniciativy až po pochopení, do jaké situace se dostali; zatímco v prvním případě šlo o pochybný způsob seberealizace, kompenzující pocity méněcennosti zdánlivou účastí na moci, v druhém případě se mnozí členové strany za své postavení hluboce styděli a dávali to najevo alespoň informováním spolupracovníků nebo sousedů; mezi oběma krajnostmi pak existovala řada přechodných typů.

Není snad nutné připomínat, že straníci byli všude preferováni a že pro řadu funkcí a profesí bylo členství ve straně nutnou podmínkou. Nelze se proto divit, že na většině členů KSČ toto členství zanechalo stopy. Proto také velmi těžce nesli, když byli ze strany vyloučeni, což se velkému počtu stalo po srpnu 1968. Také tito "osmašedesátníci" jsou velmi nesourodou skupinou. Komunistická strana vždy někoho ze svých řad vylučovala; a pokud to bylo v období, kdy byla u moci, mělo to pro vyloučené velmi neblahé důsledky. "Osmašedesátníci" měli pouze štěstí, že husákovská totalita se proti stalinské a gottwaldovské přece jen "humanizovala". Po sovětské invazi někteří straníci požádali okamžitě o zrušení členství a byli pak považováni za vyloučené; někteří odmítli schválit "internacionální pomoc" a byli vyloučeni, někteří ji byli ochotni schválit a byli stejně vyloučeni za funkce nebo chování v roce 1968, jiným bylo ukončeno členství pouze za pasivitu atd. Nemálo "osmašedesátníků" se odvolalo proti vyloučení nebo vyškrtnutí a pro navrácení členství byli ochotni udělat velmi mnoho. Znali stranu a věděli, co je čeká, pokud neuspějí; jejich předtuchy se většinou splnily, i když v žádném případě je nečekalo něco podobného jako "nepřátele lidu" v padesátých letech. Řada "osmašedesátníků" se snažila dostat zpět do strany i později, avšak jen malému počtu se to podařilo; některým až v létě 1989 a někteří, u kterých se to nestihlo před listopadem, přestože byli na řadě, dnes třeba žádají o rehabilitaci.

Podobně velké rozdíly byly mezi nestraníky. Velká většina z nich se o politiku nezajímala. Podle volebních výsledků těchto let, na které se dnes někdy kriticky a s odsudkem poukazuje, lze ovšem učinit závěr, že se ve své naprosté většině zúčastňovali komunistických voleb a svým hlasováním tak de facto poskytovali režimu podporu. Uvážíme-li však, jak byla účast na volbách sledována, považují za dost problematické někomu vyčítat, jestliže s minimálním použitím inteligence usoudil, že jeho neúčast na volbách nic nezmění a logicky se chtěl vyhnout zbytečným potížím. Ve srovnání s aktivními odpůrci režimu, členy Charty 77 aj., takový postoj samozřejmě neobstojí, ale zdá se mi, že to ještě není důvod k masovému odsouzení nebo sebemrskáčství. Mezi nestraníky byli nesporně tací, kteří o vstup do strany usilovali a nebyli nikdy přijati, a to ne třeba pro svůj původ, ale pro své profesionální schopnosti, resp. neschopnosti, charakterové vlastnosti nebo proto, že by mohli být nepříjemnými konkurenty při obsazování různých funkcí apod. Byl mezi nimi také nikoliv zanedbatelný počet takových, kteří byli postaveni před velmi obtížnou volbu, zda nabídnuté členství odmítnout a očekávat, co se pak stane, nebo členství přijmout a dostat funkci či zaměstnání, které byly s touto nabídkou často spojeny. V závislosti na stáří a na délce života byli někteří nestraníci podrobeni uvedené zkoušce i několikrát a mnohdy podlehlí.

K vzájemnému pochopení, toleranci a potřebě dívat se především do budoucnosti, nepřispívá jakékoliv zevšeobecňování. Velmi si vážím každého, kdo podle svých možností přispíval k nástupu společenské situace, která se s tak mohutnou silou projevila v době, kdy to

umožnily vnější podmínky. A to bez ohledu na to, kde a jak; na vlastní pěst, v různých organizacích, legálních i ilegálních, na svém pracovišti, ve školách a konec konců i poctivou prací, pokud někomu režim umožnil, aby něco uměl a získal zkušenosti, které by mohl využít v době, o které většina z nás věřila, že musí dříve nebo později přijít. Soudím, že i k bývalým členům strany musíme přistupovat individuálně. Je nesporným faktem, že komunistická strana v mezinárodním měřítku bude navždy spojována s vyvražděním miliónů lidí, s inscenovanými procesy, s pošlapáváním lidských práv a mučením lidí, s vytvářením atmosféry strachu a poslušnosti a v neposlední řadě s ekonomickým a mravním úpadkem společnosti. Její řadoví členové o tom sice převážnou většinou nerozhodovali, avšak je jisté, že určitého povědomí teoretické, popř. i praktické spoluodpovědnosti se nemohou zbavit. Přitom mám ale za to, že je potřeba vysoké kulturní úrovně obyvatelstva, aby se v této složité situaci správně orientovalo. Proto hodnotím pozitivně všechny, kdo si to uvědomili a s komunistickou stranou se v kterékoliv době rozešli.

Společnost je velmi složitý systém lidí. Je možné je rozdělit skupin podle jednoho nebo několika znaků. Naše hodnocení kájící se jednotlivců by však nemělo vycházet z předem přijaté typologie, ale vždy ze všestranného poznání dané konkrétní osoby. Do věcí veřejných mají právo hovořit všichni občané; v demokratické společnosti budou do různých funkcí vybíráni podle svých schopností a morálního profilu a podle zásad, které si jednotlivé organizace určí pro výběr svých představitelů.

Zdeněk Pavlík

A d
Argument
(LN č. 121)

Zasláno redakci Lidových novin
27.5.1991

Všichni poctiví a soudní lidé sami - aniž by k tomu potřebovali parlamentní usnesení - dávno vědí, že "způsob, jakým se v období od 25. února 1948 do 17. listopadu 1989 na základě komunistické ideologie rozhodovalo o řízení našeho státu a jakým se zacházelo s jeho občany, byl nelegitimní a hodný zavržení". Usnesení, alespoň pokud mohl čtenář novin zjistit, se nezabývá otázkou odpovědnosti individuálních osob, ať komunistů, ať ostatních osob, nýbrž právě jen způsobem vlády. Proto skutečně výhrady poslance Pavla Dostála o spoluodpovědnosti většiny občanů (dodejme, že s nutným rozlišením míry a formy odpovědnosti) sice mohou být pravdivé, ale jdou mimo téma.

Z tohoto hlediska lze souhlasit s tím, co uvádí Michal Přebáň v poznámce "Argument". Nelze však přijmout povýšení parlamentního usnesení na "zákon", "s nímž příští zákony nesmějí být v rozporu". Právní povaha přijatého usnesení sama o sobě není bez problému, ale jeho pozitivní význam je přinejmenším v tom, že parlament oficiálně vyjádřil svůj názor jakožto hledisko svého dalšího zákonodárského i jiného působení, a tím i ukázal, jaký výklad právních předpisů, platných i budoucích bude považovat za správný. Nejde tedy o zákon, zavazující všechny občany, orgány a další subjekty. Ale i kdyby to zákon byl, není samo o sobě zajištěno, že budoucí zákony by s ním musily být v souladu; mohly by jej přece změnit. Naštěstí realita sama je a bohdá i bude garantem nejspolehlivějším, neboť jak by se mohl takový zákon změnit, když přece všichni poctiví a soudní lidé .. atd. - viz výše. Ovšem: budou-li svobodní!

Josef Srbený

Lze být tolerantní

Při čtení článku ing. Pachmanna ve 4. čísle Dk-Dialogu jsem si uvědomil, že "být na stráži" se netýká pouze politických hnutí. Zabýváme se zatím převážně otázkami politickými, ale nemělo by se zapomínat ani na otázky jiné. Nedávný soudní proces, ve kterém byli souzeni vrazi z ruzyňské věznice, z nichž jeden byl vyznavačem jakési sekty Satanovy, ukázal, že společensky nebezpečné myšlenky mohou vzejít i z jiné strany. Po rozpadu totalitního systému a zániku jeho omezujících funkcí nám začíná utěšeně vzkvétat i lícha náboženská. Kromě vyznání a církví, na něž jsme tradičně zvyklí, se kolem nás začínají objevovat nové náboženské sekty, přicházejí k nám různí misionáři či hlasatelé nových myšlenek. A tak se zamýšlím nad tím, co je a co není svoboda vyznání, či přesněji, co lze ještě považovat za vyznání.

Co je dobrého na sektě, která nabádá své stoupence ke špatnému jednání vůči bližním? Proč náboženská sekta znemožňuje svým členům využívat výsledků vědy v případech, kdy jde o lidský život? Proč jiná zavazuje své vyznavače k poslušnosti téměř vojenské, navíc podpořené celou soustavou sankcí? Překvapuje mne, jak se mezi naší mládeží šíří nové (v podstatě asijské), mentalitě našeho obyvatelstva cizí náboženské kultury, které se často halí do pseudovědeckého roucha. Zamýšlím se, proč právě mládež je těmito proudy zasažena, když zejména na ni zde čeká mnoho jiné, důležitější práce. Jde o špatné myšlenky, nebo pouze o špatný výklad misionářů, či dokonce o chybný výklad samotných věřících?

Obecně lze snad říci, že základem každého náboženství je snaha, aby každý člověk zušlechtoval především sebe samotného a tím přispíval i k zušlechtnění celku. Pokud se tedy nějaké učení touto obecnou zásadou neřídí, nebude asi dobrým náboženstvím, bude-li jím vůbec. Vždyť i náboženství uznává zásadu, že svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého. A jako si někdy klademe otázku, jak dalece má či může být demokracie tolerantní k extrémním politickým hnutím, aniž by sama sobě nezpůsobila újmu, musíme tuto otázku dnes rozšířit i na oblast svobody svědomí (vyznání).

František Filaun

I n f o r m a c e

Dne 23. května 1991 se uskutečnilo v Městské knihovně v Praze první ze dvou předprázdninových diskusních setkání členů Demokratického klubu, přátel Dk a dalších zájemců na téma "Máte slovo: K otázkám demokracie těchto dnů". Po krátkém úvodním slově se účastníci shodli na okruhu doporučených témat (např. lustrace, tisk v demokracii, otázka možnosti zpochybnění dekretů o vysídlení sudetských Němců, přechod části poslanců OF do ČSSD) a z nich pak vybrali jako přední téma otázku ústavněprávního uspořádání ČSFR. V diskusi byly dotčeny zejména otázky vztahu federace a konfederace, neveřejného jednání ČNR o přípravě opatření pro případ rozdělení ČSFR, hranic využitelnosti referenda, zda má praktický význam rozlišování dohody a smlouvy jako východiska procesu nového státoprávního uspořádání, a další.

Druhé diskusní setkání "Máte slovo" se koná v učebně Městské knihovny v Praze na Mariánském náměstí ve čtvrtek dne 13. června 1991 od 17,00 hod.